

RĪGAS MAZĀS ĢILDES CUNFTU PĀRKĀPUMU UN SODU ANTROPOLOĢIJA, 14. GADSIMTA OTRĀ PUŠĒ – 17. GADSIMTA SĀKUMS: ŠRĀGU TEKSTU PIEMĒRS

JUSTĪNE FIŠERE

Mg. hist., LU doktorante

E-pasts: fiserejustine@gmail.com

ANOTĀCIJA

Rīgas Mazās ģildes cunftu darbību regulēja amatu statūti jeb šrāgas. Cunftes bija organizācijas, kuru galvenais mērķis bija amatnieku profesionālās darbības noteikšana, tās daļēji regulēja arī sociālos un reliģiskos jautājumus. Cunftu šrāgās tika ietvertas kopienas intereses un mērķi, katrs izdarītais likuma pārkāpums tos apdraudēja. Par statūtu pārkāpumu atkarībā no nodarījuma smaguma tika noteikts sods. Mainoties Rīgas pilsētas politiskajiem, ekonomiskajiem, sociālajiem un reliģiskajiem faktoriem, atbilstoši jaunajiem apstākļiem mainījās arī cunftu pieņemtie likumi un sodi par pārkāpumiem. Pētījuma mērķis ir sniegt priekšstatu par Rīgas Mazās ģildes cunftu pārkāpumu un sodu antropoloģijas problemātiku, analizējot pilsētas rātes apstiprinātos cunftu statūtus.

Atslēgas vārdi: Rīgas Mazā ģilde, cunftes, šrāgas, amatu statūti, Rīgas pilsēta, viduslaiku pilsētas amatniecība.

IEVADS

Pirmās pilsētu amatnieku apvienības vācu zemēs tika izveidotas jau 12. gadsimtā, bet straujāka to attīstība ir vērojama 13. gadsimtā (Isenmann 2014, 804). Ierodoties Rīgā no vācu zemēm, Rīgas pilsētas amatnieki jau bija pazīstami ar šīm organizāciju formām (Fišere 2020, 57). Sākotnēji bīskaps Alberts izdeva aizliegumu Rīgā organizēties ģildēs, taču jau pēc 1221. gada aizliegums vairs nebija spēkā (Zeids 1978, 60), un jau 13. gadsimta pirmajā pusē tika izveidota Svētā Krusta ģilde un Svētās Trisvienības ģilde.

1252. gadā, abām šīm ģildēm apvienojoties, izveidojās Svētā Gara ģilde (Brunstermann 1902, 8). Šajā ģildē bija apvienojušies gan tirgotāji, gan amatnieki. Ģildes locekļu kopā sanākšanas notika ģildes lielajā zālē jeb Minsteres istabā. Atšķirīgo interešu un amatnieku skaita pieauguma dēļ ar laiku tie nodalījās no tirgotājiem un sāka pulcēties Zēstes istabā. Dokumentos tā pirmo reizi ir minēta 1330. gadā (Zeida 1967, 32). No Zēstes istabas ar laiku izveidojās Mazā ģilde, bet no Minsteres istabas – Lielā ģilde. Atšķirībā no Rīgas pirmajām ģildēm, kurās dominēja reliģiskie un sociālie mērķi, jaunajām ģildēm – Lielajai ģildei un Mazajai ģildei – par virsmērķi kļuva profesionālo jautājumu risināšana. 1352. gada 18. novembrī, Svētās Elizabetes dienā, Rīgas pilsētas rāte apstiprināja Mazās ģildes statūtus jeb šrāgas (Stieda, Mettig 1896, 365), kas norāda uz ģildes leģitīmu darbību pilsētā.

Mazajā ģildē amati sāka organizēties mazākās struktūrvienībās – cunftēs (*Zunft*) (Heusinger, 2010, 38), pārņemot Mazās ģildes organizācijas formas. Rīgas Mazā ģilde bija kā jumta organizācija, kas kopš 14. gadsimta otrās puses apvienoja pilsētas vācu amatus. Pirmās Mazās ģildes cunftu šrāgas Rīgas rātē apstiprinātas jau 1360. gadā (zeltkaļu šrāgas) (Stieda, Mettig 1896, 294–297), tām sekoja vairāku citu amatu šrāgu apstiprināšana – mucinieku (1375) (Stieda, Mettig 1896, 260–263), kalēju (1382) (Stieda, Mettig 1896, 456–460), mūrnieku (1390) (Stieda, Mettig 1896, 422–426), maiznieku (1392) (Stieda, Mettig 1896, 239–242), ādas apstrādātāju (1397) (Stieda, Mettig 1896, 378–382), drēbnieku (14. gadsimta beigu) (Stieda, Mettig 1896, 478–481), kurpnieku (14. gadsimta beigu) (Stieda, Mettig 1896, 528–532) šrāgas. 15. gadsimtā jaunu amatu šrāgas vai šrāgu pārrakstīšana nav konstatējama, bet 16. gadsimtā izveidojās jostnieku cunfte (1512) (Stieda, Mettig 1896, 338–343), stiklinieku cunfte (1541) (Stieda, Mettig 1896, 283–288), galdnieku cunfte (1535) (Stieda, Mettig 1896, 664–665). Pēc Reformācijas, amatiem specializējoties šaurākās nozarēs, no jau esošajiem amatiem sāka atdalīties jauni amati, kas ar laiku izveidoja cunftes – no kalēju cunftes atdalījās un savu cunfti radīja atslēdznieki (1581) (Stieda, Mettig 1896, 448–455), bet no drēbniekiem nošķīrās cepurnieki (1595) (Stieda, Mettig 1896, 348–356) u. c. Vairāku cunftu pirmās šrāgas nav saglabājušās.

Bez Mazās ģildes amatiem pilsētā darbojās vēl vairāki citi amati, kurus dēvēja par kauna amatiem (pirtnieki, linuvērpēji), un tā sauktie latviešu palīgamati, kuri rakstītajos avotos minēti jau kopš 13. gadsimta. Pirmās latviešu palīgamatu šrāgas Rīgas rātē apstiprinātas jau 14. gadsimtā (alus nesēji, 1386. gadā) (Taube 1980, 21).

Rīgas Mazās ģildes cunftu darbība tika stingri reglamentēta amatu statūtos jeb šrāgās (*Schragen*), kas bija oficiāli, Rīgas pilsētas rātes apstiprināti likumi. Rīgas amatnieku šrāgas tika pārņemtas no vācu zemēm. Vēlāk, līdzīgi citiem viduslaiku likumiem, piemēram, pilsētas statūtiem (Napiersky 1876,

133–200), šrāgas tika pārstrādātas atbilstoši vietējiem Rīgas pilsētas sociāl-ekonomiskajiem un kultūras apstākļiem.

Cunftu statūti jeb šrāgas ir dokuments, kurā ietverti organizācijas profesionālie un morāles principi. Informācija par statūtu izpildi *de facto* ir pieejama citos dokumentu tekstos, kas paredzēti amata iekšējām vajadzībām, piemēram, amata grāmatās (*Amtsbuch*). Salīdzinot šrāgās minētos likumus ar citiem dokumentiem, būs iespējams noteikt, kā amatu likumi ir tikuši īstenoti dzīvē.

Liecības par šrāgu faktisko darbību nereti atrodamas komentāros, kas pievienoti dokumentam vēlākā laikā. Labojumi, kas pievienoti atsevišķiem šrāgu punktiem, liecina par to neatbilstību jaunajiem apstākļiem un norāda, ka bija nepieciešamas izmaiņas likumā. Šrāgās veiktas arī piezīmes par likumiem, kas tā arī nav izmantoti praksē. Pētījuma mērķis ir sniegt priekšstatu par Rīgas Mazās ģildes cunftu pārkāpumu un sodu antropoloģijas problemātiku, analizējot cunftu statūtus.

CUNFTU DARBĪBAS REGLAMENTĒŠANA ŠRĀGĀS

Rīgas Mazās ģildes amatnieki bija Rīgas pastāvīgie iedzīvotāji. Pilsētas likumi uz amatniekiem attiecās tāpat kā uz pārējiem pilsētniekiem, tajos detalizēti izskatīti gan politiskie, gan ekonomiskie, gan sociālie un citi jautājumi. Katram likuma pārkāpumam bija piemērots sods (Napiersky 1876, 133–200). Amatnieki kā Rīgas pilsoņi vienlaikus bija pakļauti arī citiem likumiem, kas regulēja pilsētas sabiedrību.

Pilsētas likumiem paralēli pastāvēja amatnieku organizāciju šrāgas, tādējādi amatnieku ikdiena bija stingri reglamentēta, jo tika pakļauta vairāku institūciju likumiem. Pilsētas tiesa par smagākiem noziegumiem varēja noteikt dažādus miesas sodus, piemēram, rokas nociršanu par zādzību vai pielikšanu pie kauna staba. Par īpaši smagiem miesas noziegumiem vai morāles pārkāpumiem tika piespriesti arī nāves sodi. Cunftes noteiktais bargākais sods bija izslēgšana no amata.

Šrāgās norādīts, ka visiem, kuri piederēja pie amata – gan meistaram, gan viņa ģimenei, zeļļiem (*Gesell*) un mācekļiem (*Lehr-Jungen*), ir jābūt cunftes cienīgiem. Piederība amatam norādīja statusu sabiedrībā, kas attiecībā pret pārējo pilsētas sabiedrību prasīja attiecīgu normu ievērošanu. Kā viena no šādām prasībām cunftu šrāgās tika minēta piederība godīgai ģimenei, kura atbilstu cunftes noteiktajiem standartiem, piemēram, *echt und recht geboren*. Pēc Reformācijas līdztekus citām izmaiņām tika pievienota prasība piederēt Augsburgas konfesijai (Stieda, Mettig 1896, 350, 16. punkts). Līdztekus pārkāpumiem un tiem sekojošiem sodiem organizācijā pastāvēja arī dažāda veida aizliegumi, kam bija pakļauti cunftes amatnieki un viņu ģimenes.

Ģimene cunftē bija nozīmīga, jo visi tās locekļi tika iesaistīti ražošanā. Paralēli baznīcas noteiktajām laulības dzīves prasībām un pilsētas likumiem, kas regulēja laulības dzīvi, arī cunftēm bija savas prasības šajā jautājumā. Tā kā visa meistara ģimene bija piederīga amatam, arī sievas izvēle bija būtiska. Piemēram, maiznieku cunftes 1392. gada šrāgās ir noteiktas prasības amata meistara sievai (Stieda, Mettig 1896, 240, 5. punkts). Amatnieku kāzas ietekmēja arī Rīgas pilsētas izdotie Kāzu un apģērbu nolikumi jeb greznības noliegumi. Tajos tika norādīts, kādām jābūt Mazajai ģildei piederīgo amatnieku kāzām, piemēram, cik viesu drīkst ielūgt (Kāzu un apģērbu nolikums 1593, 13, 3. punkts), cik puīšu drīkst noligt kāzās, lai apkalpotu galdus (Kāzu un apģērbu nolikums 1593, 16, 12. punkts) u. c. Rīgas pilsētas rātes izdotie greznības noliegumi noteica, ne tikai kādām bija jābūt pilsētnieku kāzām atbilstoši statusam sabiedrībā, bet arī kārtību kristībās, bērēs un ierobežoja pārmērību apģērbā (Taube 1960, 287–308).

Piederība cunftei meistaram un viņa ģimenei sniedza arī sociālās garantijas. Strukturētajā viduslaiku un agro jauno laiku pilsētas sabiedrībā, lai nodrošinātu savu un ģimenes labklājību, bija nepieciešams piederēt pie kādas organizācijas. Cunftē ne tikai veicināja vienlīdzīgas ražošanas iespējas pilsētas amatniekiem, bet arī nodrošināja atbalstu meistaram slimības gadījumā. Cunftē noteica, kā atraītnēi jārikojas ar aizgājušā meistara darbnīcu (Ojala, 2012, 199–220), kā arī ietekmēja atraītnes ikdienas dzīvi (Heusinger, 2009, 72). Amats nodrošināja arī apbedīšanu atbilstoši baznīcas bērū tradīcijām. Cunftu šrāgās ir norādīta pat konkrēta naudas summa apbedīšanai, kuru sedz amats, kā arī minēti pienākumi, kas bija jāveic amata brāļiem, godinot aizgājēju (Stieda, Mettig 1896, 529, 8. punkts).

Cunftēm bija raksturīga vecuma hierarhija, piemēram, stiklinieku cunftes 1541. gada šrāgās tika noteikts, ka jaunākajam amata brālim bija jāapkalpo vecākie amata brāļi tik ilgi, kamēr viņš vairs nav jaunākais (Stieda, Mettig 1896, 288, 32. punkts). Vecie meistari tika cienīti, un viņus atbalstīja arī vecumdienās. Ja amatā bija kāds tik vecs, ka pats vairs nespēja nopelnīt naudu, lai samaksātu par kopīgo iedzeršanu, amata dzirēs *drunke* viņam kopīgā iedzeršana pienācās bez maksas (Stieda, Mettig 1896, 532, 25. punkts).

Šrāgas noteica amatnieka profesionālo dzīvi, ietekmēja ikdienu un kontrolēja sociālos un kultūras faktoros. Tās tika izstrādātas, sargājot kopienas mērķus un intereses. Paralēli šrāgās minētajiem regulējumiem par jauno meistaru uzņemšanu amatā, prasībām pret izstrādājumu kvalitāti, sociālās palīdzības un citiem jautājumiem tika minēti sodi par šo regulējumu pārkāpumiem. Soda nomaksa mainījās atbilstoši vēsturiskajam kontekstam.

ŠRĀGĀS MINĒTIE SODĀMIE PĀRKĀPUMI

Cunftu statūtos galvenokārt dominēja likumi, kas regulēja profesionālos jautājumus. Šrāgas atspoguļo prasības pret darba kvalitāti, pieņemto darba kārtību un organizatoriskiem jautājumiem. Likumi veidoti, lai mazinātu konkurenci starp meistariem un veicinātu vienlīdzīgas ražošanas iespējas cunftē, piemēram, nosakot skaitu, cik algotu darbinieku drīkst pieņemt vienā meistara darbnīcā, nosakot laiku, kad drīkst pieņemt kalpus (*knecht*) u. c. (Stieda, Mettig 1896, 241, 11. punkts). Vairākās cunftu šrāgās ir noteikts sods par šo nosacījumu pārkāpšanu.

Labā reputācija sabiedrībā cunftēm bija atkarīga no darba un materiāla kvalitātes. Piemēram, zeltkaļu cunftes 1542. gada šrāgās ir rakstīts: “[..] katram Rīgas zeltkalim ir jāapstrādā labs zelts un sudrabs, tas ir, pēc četrpadsmit lotu proves, kā to apstrādā Ķelnē un Libekā un visam, ko apstrādā un kausē svešam cilvēkam un kam var iespiest zīmi, eltermanim ir jāiespiež mūsu godājamās rātes un zeltkaļu zīme [..]” (Stieda, Mettig 1896, 299–300, 3. punkts). Tam seko nākamais punkts: “[..] neviens zeltkalis nedrīkst iedrošināties apstrādāt mazvērtīgāku kā Reinas (*Rinisch*) zeltu un nedrīkst tajā ielikt stiklu, bet tikai dārgakmeni” (Stieda, Mettig 1896, 300, 4. punkts). Katras cunftes šrāgās tika ietverti amatniecības izstrādājumu kvalitātes standarti.

Kā profesionālais pārkāpums jāmin arī profesionālās disciplīnas neievērošana. Katra cunftes meistara pienākums bija ierasties uz amata sapulcēm. Neierašanās gadījumā bija jāmaksā šrāgās noteiktais sods. Sodīti tika arī tie, kuri sapulces kavēja, piemēram, cepurnieku cunftes 1595. gada šrāgās ir norādīts, ka tas, kurš neierodas uz amata sapulci, maksā divas markas amata lādē, ja vien viņam nav kāds nopietns attaisnojums, kāpēc viņš nav ieradies, bet tas, kurš lēni nāk (kavē), tam ir jāmaksā sods viena marka (Stieda, Mettig 1896, 350, 13. punkts).

Reliģiskos jautājumus noteica pilsētas un baznīcas likumi. Tā cunftu šrāgas noteica, ka amatniekiem nav atļauts strādāt svētdienās. Par noteikuma pārkāpumu bija paredzēts sods. Zellis, kura nolīgtais laiks pie viena meistara bija beidzies, pie otra meistara varēja pāriet vienīgi svētdienā pēc dievkalpojuma (Zeida 1967, 92).

Nozīmīgas bija apbedīšanas tradīcijas. Amats piedalījās mirušā cunftes locekļa bērū finansēšanā. Katra amatnieka pienākums bija piedalīties amata brāļa bērēs, citādi viņš saņēma sodu (Stieda, Mettig 1896, 483, 17. punkts). Viduslaiku un agro jauno laiku sabiedrības attieksme pret nāvi bija ļoti nopietna – pārkāpums pret bērū rituāliem apdraudēja arī pašu pārkāpēju. Kurpnieku 14. gadsimta beigu šrāgās noteikts, ka Vasarsvētkos (*pinxten*), kad notika amata sapulce un dzīres (*drunke*), eltermanim (*Eltermann*) bija jādodas uz Svētā Pētera baznīcu un jāziedo amata mirušo brāļu piemiņai trīs ēru apmērā

(Stieda, Mettig 1896, 531, 23. punkts). Reliģiskās tradīcijas cunftē veidoja un saglabāja amatnieku kolektīvo atmiņu (Ojala, 2013, 84).

Šrāgās minēti punkti, kuros sniegtas norādes par amatnieku savstarpējo attiecību uzturēšanu. Meistariem bija jāciena vienam otru, strīdu gadījumā viņi saņēma sodu. Par nelieliem nodarījumiem – cita meistara apvainošanu vai tml. – strīdi tika atrisināti amatu sapulcēs, vainīgajam saņemot šrāgās noteikto sodu, bet, ja nodarījums bija lielāks vai neattiecās uz amatu, meistari bija pakļauti Rīgas pilsētas likumiem. Kā minēts cepurnieku cunftes šrāgās, šādi pārkāpumi tika izskatīti pilsētas (*Stadtgericht*) vai zemes (*Landgericht*) tiesā (Stieda, Mettig 1896, 350, 15. punkts). Smagākie pārkāpumi bija tie, kas apdraudēja visas cunftes reputāciju. Meistaru, kurš nav “amata cienīgs”, izslēdza no cunftes. Līdzīgas prasības tika attiecinātas uz citiem cunftei piederīgajiem. Piemēram, ja meistara atraite ir apprecējusies ar amata necienīgu zelli vai viņi laulībā nedzīvo godīgi, viņi no amata jāizslēdz (Stieda, Mettig 1896, 304, 18. punkts).

Piemērojot sodus par pārkāpumiem, šrāgās tika ievērots vienlīdzības princips – visi cunftes amatnieki ir vienlīdzīgi, viņiem ir vienādas tiesības un pienākumi pret darbu un tā kvalitāti. Cunftē deva meistariem stabilus dzīves apstākļus un drošības garantijas dažādās krīzes situācijās.

ŠRĀGĀS MINĒTIE SODI

Atkarībā no pārkāpuma smaguma kā soda nomaksa šrāgās tika pieprasīti patēriņa priekšmeti vai nauda. Smagākais sods bija izslēgšana no cunftes uz noteiktu laiku vai pavisam.

Soda nomaksai patēriņa priekšmetu veidā šrāgās tiek minēts vasks un alus. Šāds samaksas veids visbiežāk bija raksturīgs sodu nomaksai pirms Reformācijas. Vasks tika izmantots diviem mērķiem: reliģiskajiem rituāliem un amata patēriņam. Šāds soda mērs viduslaikos – līdz pat 16. gadsimta sākumam – bija izplatīts, jo vasks galvenokārt tika izmantots altāru svecēm. Vairākos gadījumos maksājums vaskā netiek norādīts kā maksājums amatam, bet svētajam aizbildnim jeb amatu altāriem baznīcās. Vasks tika izmantots arī pašu cunftu sanāksmju un dzīru telpu apgaismojumam. Pieprasītais vaska daudzums bija atkarīgs no nodarījuma smaguma.

Ja vasks bija paredzēts amata iekšējai lietošanai, šrāgu tekstā tiek lietots apzīmējums “kompānijai vai amatam” (*kumpenye / cumpanye* u. c., *ampt*). Savukārt, ja vasks bija paredzēts svecēm reliģiskajos rituālos, piemēram, “gaismas uzturēšanai” altāri vai aizlūgumiem, tiek lietots simbolisks apzīmējums “gaisma” (*lychten / lychten to hulpe*). Piemēram, kalēju 1382. gada šrāgās tiek norādīts apzīmējums “gaisma”, kas jāsaprot kā altāris (Stieda, Mettig 1896, 458, 16. punkts). Izprast šrāgās apzīmējumu “gaisma” palīdz ieraksti amata

grāmatā, kurā norādīts konkrēts maksājuma mērķis – visbiežāk vasks Svētajam Lojem jeb amata aizbildnim Svētajam Eligijam – “viens lispunts vaska Lojem” (Mettig 1890, 24, 53. punkts). Vienīgā Mazās gildes cunftē, kuras šrāgu tekstā tiek minēts altāra nosaukums, ir maiznieku cunftē. 1392. gada maiznieku cunftes šrāgās minēts: “Viņam ir jāmaksā viens lispunts vaska Svētajai Miesai [par labu Svētās Miesas altārim]” (Stieda, Mettig 1896, 240, 9. punkts).

Soda nomaksa ar alu ir konstatējama daudz retāk nekā ar vasku. Alus kā soda nomaksa bija paredzēta cunftes sociālajām vajadzībām. Alus patēriņš organizācijā bija liels, to lietoja gan sapulcēs, gan svētkos. Visbiežāk alu tomēr min kā samaksu, piemēram, ar alu cunftei tiek maksāts par katra jaunā mācekļa uzņemšanu (Stieda, Mettig 1896, 531, 19. punkts). Soda nomaksa ar alu tiek konstatēta vairākos gadījumos. Maiznieku 1392. gada šrāgās kā sods par noteiktā laika neievērošanu kalpu nolīgšanā līdztekus divām markas mārciņām vaska jādod arī viena muca alus (Stieda, Mettig 1896, 241, 11. punkts).

Šāda cunftu šrāgās minētā soda nomaksa patēriņa priekšmetu veidā var norādīt uz samērā nelielo naudas apgrozījumu Rīgas pilsētā (Berga 2003, 13). Visbagātākā – zeltkaļu – cunftē sodu nomaksāja tikai naudā vai sudrabā. Soda nomaksa naudā laikā pirms Reformācijas atsevišķos gadījumos ir prasīta arī citos amatos, bet retāk nekā vasks. Piemēram, 14. gadsimta kurpnieku šrāgās noteikts, ka par kurpju izlikšanu pārdošanai pirms dievkalpojuma beigām Svētā Pētera baznīcā sods ir divi ārtīgi (Stieda, Mettig 1896, 531, 18. punkts). Domājams, soda nomaksu naudas veidā saņēma pilsētas rāte. Arī citi piemēri liecina, ka pilsētas rāte par cunftu amatnieku pārkāpumiem soda nomaksu saņēma tikai naudā. Piemēram, zeltkaļu cunftes 1360. gada šrāgas norāda, ka “tam, kas strādā svētā dienā, rātes kungiem jāmaksā sods pusmārciņa feniņu” (Stieda, Mettig 1896, 296, 10. punkts). Jāsecina, ka tas ir pārkāpums ne tikai pret amatu, bet pret pilsētas sabiedrību un tās pieņemtajām reliģiskajām normām.

Naudā izteiktā soda samaksa atspoguļo Rīgas pilsētas naudas apgrozību. Šrāgās ir minēti gan monētu nomināli – piemēram, markas, ārtīgi, feniņi –, gan svara mērvienības, kādās, piemēram, zeltkaļu cunftei jāmaksā soda naudas ekvivalents dārgmetālā. Zeltkaļu 1542. gada šrāgās teikts: “Ja eltermanim kāds sūdzas par zeltu vai sudrabu, kuru saņēmis no cilvēkiem, viņiem tas 14 dienās jāatlīdzina un jāsamaksā. Ja viņš to nedara, viņam amatam un rātei jāmaksā pusmarkas sudraba, ko var aizstāt ar 12 markām, un viņam uz pusgadu jāzaudē amata tiesības.” (Stieda, Mettig 1896, 301, 9. punkts)

Pēc Reformācijas vairākas amatu šrāgas tika pārrakstītas atbilstoši jaunajiem sociālekonomiskajiem un politiskajiem apstākļiem, detalizētāk tika izstrādāti profesionālie jautājumi. Naudas sods vairs netika pieprasīts vaska veidā. Reformētajā baznīcā svēto kults vairs nepastāvēja, nebija rituālu, kam

nepieciešamas sveces. Soda apmaksai vasks tika aizstāts ar naudu. Savukārt soda nomaksa amatam alus veidā atsevišķos gadījumos saglabājās, piemēram, stiklinieku cunftes 1541. gada šrāgās noteikts, ka: “[..] kungiem trīs mārkas sudraba un amatam vienu mucu alus” (Stieda, Mettig 1896, 286, 14. punkts). Tātad pilsētas rātei bija jāmaksā sods naudā, bet amats saņēma mucu alus.

Smagākais sods par pārkāpumu bija izslēgšana no amata. Biežāk tas notika, ja amata meistars nekvalitatīvi veica savu darbu, tādējādi apdraudot visas cunftes reputāciju. Piemēram, ja zeltkalis viltoja vai izgatavoja mazvērtīgu priekšmetu (Stieda, Mettig 1896, 300, 6. punkts). “Ja tas notiek otro reizi – jāmaksā sods divas mārkas, ja trešo reizi – meistarū padzen no amata” (Stieda, Mettig 1896, 300–301, 7. punkts). Par atsevišķiem gadījumiem bija iespējama darbnīcas slēgšana uz laiku.

Sodu veidi un to apjoms šrāgās tika mainīts, pielāgojoties jaunajiem Rīgas pilsētas politiskajiem un sociālekonomiskajiem apstākļiem. Pirms Reformācijas amatam soda nomaksa par pārkāpumu visbiežāk tika prasīta patēriņa priekšmetos, tomēr šrāgās ir minēti izņēmumi, kur par kādu konkrētu pārkāpumu arī cunftei sods tika nomaksāts naudā vai naudas ekvivalentam pielīdzināta daudzuma sudrabā. Pēc Reformācijas soda nomaksa patēriņa priekšmetu veidā tika aizstāta ar naudu vai sudrabu. Izņēmums bija zeltkaļu cunfte, kuras šrāgās nauda vai tai pielīdzināta daudzuma sudraba kā soda nomaksa bijusi vienmēr.

ŠRĀGU TEKSTU LABOJUMI UN KOMENTĀRI

Mainoties politiskajiem, ekonomiskajiem un sociālajiem apstākļiem, mainījās arī sabiedrības un šaurāku kopienu ikdienas dzīve un vajadzības. Iepriekšējiem apstākļiem pielāgotie likumi zaudēja savu funkcionalitāti, un tos bija nepieciešams labot vai aizstāt ar jauniem, atbilstošiem jaunajai situācijai. Izmaiņu gaita atspoguļojas šrāgām pievienotajos vēlāku laiku komentāros un labojumos. Šrāgas ir oficiāli likumi, bet labojumi un komentāri daļēji norāda uz šrāgu pielāgošanos mainīgajiem sociālekonomiskajiem apstākļiem, kā arī to, ka teksts ir novecojis un būtu jāpārstrādā atbilstoši esošā laika vajadzībām.

Viens no spilgtākajiem piemēriem ir atslēdznieku, piešu kalēju, stobru kalēju un pulksteņu taisītāju cunftes šrāgas, kas apstiprinātas 1593. gada 29. septembrī (Stieda, Mettig 1896, 448–455). Šrāgās norādīts, ka zellim, kurš tika uzņemts par jauno meistarū, bija jāuzrāda dzimšanas apliecība (*geburtsbrieffe*) un mācekļa apliecība (*lehrbrieffe*) un jāiegūst pilsētnieka (*burgerschaft*) tiesības (Stieda, Mettig 1896, 449, 5. punkts). Šrāgām pievienotais komentārs norāda, ka šāds likums nekad nav bijis ievērots. Komentārā teikts:

“Ja jaunais zellis grib kļūt par meistarū, viņam ir jādod ungāru Fl [florints]” (Stieda, Mettig 1896, 449). Komentāru aptuvenais tapšanas laiks ir 17. gadsimta vidus (Dunsdorfs, Spekke 1964, 498), kas savukārt sakrīt ar būtisku pārmaiņu laiku cunftu darbībā.

Citu Rīgas Mazās gildes amatu šrāgās tik apjomīgu labojumu un komentāru nav. Daži labojumi veikti, piemēram, cepurnieku cunftes 1595. gada šrāgās. Tajās 1638. gadā labota vārdu pareizrakstība – attīstoties vācu valodai, vārdi *Dressmeistern* un *Hollundern* aizstāti ar vārdiem *Dorfmeister*, *Holländer* (Stieda, Mettig 1896, 352, 28. punkts).

1492. gada drēbnieku šrāgās ir minēts, kā amatam jārikojas, kad nomirst kāds meistars. Šādā gadījumā līdztekus citiem bērū rituāliem amata meistariem jāapmeklē arī vigīlija (Stieda, Mettig 1896, 483, 17. punkts). Tam, kurš nepiedalās šajos rituālos, jāmaksā viens markpunds vaska. Vēlākajos gados pie šī likuma pierakstīts komentārs latīņu valodā *abrogatum* jeb atcelts, jo pēc Reformācijas, mainoties reliģiskajām tradīcijām, mainījās arī bērū rituāli. Minētā soda apmaksa vaska veidā vairs nav nepieciešama, jo luteriskajā baznīcā nav svēto kulta, kura vajadzībām tika patērēts liels vaska daudzums.

Par izmaiņām pilsētas ekonomikā liecina ādas apstrādātāju cunftes 1397. gada šrāgās izdarītie komentāri. Sākotnēji kā samaksa altāra svecēm tika norādīta puse Rīgas vērdiņa: $\frac{1}{2}$ fert. Rig. to unsen lichten to hulpe, bet 1513. gadā pievienots komentārs, kas norāda, ka jāmaksā viens vērdiņš (Stieda, Mettig 1896, 379, 1. punkts). 16. gadsimtā ne tikai Rīgā, bet arī citviet Eiropā bija vērojams cenu kāpums, ko Livonijā radīja tirdzniecība ar Rietumeiropu (Dunsdorfs, Spekke 1964, 516). Piemēram, minētajās šrāgās divu ēru (*ore*) vietā 1513. gadā tiek prasīti četri šiliņi (*veer schillinge*) (Stieda, Mettig 1896, 380, 14. punkts).

Šrāgu tekstos ir komentāri, kas norāda, ka likumi papildināti vēl ar kādu citu likumu. Piemēram, zeltkaļu cunftes 1542. gada šrāgās noteikts: “[...] ja kāda sieva [meistara atraitne] ar kādu zelli būtu vienojusies [par laulībām] un zellis nebūtu amata cienīgs, viņi abi nevarētu būt amatā. Ja kāda atraitne būtu apprecējusies ar kādu zelli ar amata piekrišanu un viņi laulībā godīgi nedzīvotu, viņi abi ir jāizslēdz no amata un viņi nevar baudīt amata tiesības.” (Stieda, Mettig 1896, 304, 18. punkts) Pie šī likuma ir pievienots komentārs: *vide unsere additamenta* (Stieda, Mettig 1896, 304) – skatīt papildu nosacījumus. Diemžēl šie minētie nosacījumi šrāgās nav norādīti.

Komentāri cunftu šrāgās ļauj uzzināt, kā šie likumi darbojās ikdienā un kāda ir minēto likumu ilgtspējība. Veiktās korekcijas norāda, ka dokumenti ir izmantoti un tie ir attīstījušies atbilstoši pilsētas sociālekonomiskajiem apstākļiem, – vai nu šrāgas ir laika gaitā papildinātas, vai kāds punkts ir zaudējis savu nozīmi, vairs neatbilst amata prasībām, un šrāgas ir pārrakstītas.

SECINĀJUMI

Rīgas Mazās ģildes cunftu darbību stingri reglamentēja gan organizācijas, gan pilsētas sabiedrības likumi. Cunftu šrāgu virsmērķis bija amatnieku profesionālās darbības regulēšana, taču tās kontrolēja arī sociālos un kultūras faktoros. Apkopojot avotu materiālu par pārkāpumiem un sodu nomaksām cunftu statūtos no 14. gadsimta otrās puses līdz 17. gadsimta sākumam, jāsecina, ka šrāgas norāda uz amatnieku sabiedrības profesionālajām un sociālajām vērtībām.

Šrāgās minētie sodāmie pārkāpumi ietver profesionālos, sociālos un reliģiskos jautājumus. Šrāgas tika izstrādātas, sargājot kopienas mērķus un intereses, tādējādi katrs likuma pārkāpums bija to apdraudējums. Soda nomaksa mainījās atbilstoši vēsturiskajam kontekstam. Laikā pirms Reformācijas (no 14. gadsimta otrās puses līdz 16. gadsimta sākumam) šrāgās soda nomaksa galvenokārt tika pieprasīta patēriņa priekšmetu veidā – vaskā un alū. Vaski bija viena no pieprasītākajām un vērtīgākajām precēm viduslaikos. Īpaši liels vaska patēriņš bija reliģiskajos rituālos – altāru svecēm. To izmantoja arī amata sanāksmēs telpu apgaismošanai. Alu galvenokārt izmantoja cunftes *drunke* laikā. Alu un vasku kā soda nomaksu saņēma amats, soda nomaksu naudā – Rīgas pilsētas rāte. Savukārt pēc Reformācijas par galveno soda nomaksas veidu kļuva nauda, kas saistīts ar pilsētas preču – naudas attiecību pieaugumu. Zeltkaļiem amata specifika dēļ soda nomaksa nemainīgi bija noteikta naudā vai ar naudas ekvivalentu sudrabā. Šrāgās norādītais bargākais sods par pārkāpumu bija amatnieka izslēgšana no cunftes. Viduslaiku strukturētajā sabiedrībā šāds sods apdraudēja visu meistara ģimeni. Šādā gadījumā tika zaudētas cunftes nodrošinātās profesionālās, sociālās un reliģiskās garantijas.

Vēlākajos laikos šrāgās veiktās korekcijas un komentāri norāda uz šrāgu izmantojumu *de facto* un likumu attīstību atbilstoši pilsētas politiskajiem un sociālekonomiskajiem apstākļiem. Šrāgās minēto pārkāpumu un sodu nomaksas veidu dinamika liecina par politisko, ekonomisko, sociālo un kultūras faktoru ietekmi gan cunftu darbībā, gan mērķu un ideālu maiņu. Lai iegūtu aptverošāku priekšstatu par šrāgu darbību praksē, ir nepieciešams salīdzināt šrāgas un to komentārus ar citiem dokumentiem – amatu grāmatām, tiesu protokoliem un citiem.

IZMANTOTIE AVOTI UN LITERATŪRA AVOTI

- Mettig, C., 1890. *Das älteste Amtsbuch der Schmiede zu Riga und der Schragen derselben von 1578*. Riga: Druck von W. F. Häcker.
- Napiersky, J. G. L. (Hrsg.), 1876. *Die Quellen des Rigischen Stadtrechts bis zum Jahr 1673*. Riga: Verlag von J. Deubner.

Rīgas pilsētas tipogrāfa Nikolausa Mollina 1593. gadā iespiests Karaļa pilsētas Rīgas – Vidzemē – godātās rātes atjaunotais kāzu un apģērbu nolikums. Kvaskova, V. (tulk., koment.), 2013. [Sigulda]

Stieda, W., Mettig, C., 1896. Schragen der Gilden und Aemter der Stadt Riga bis 1621. Riga: Buchdruckerei von W. F. Häcker.

LITERATŪRA

Berga, T., 2003. *Rīgas monētu kolekcija Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā, Livonijas periods (13.–16. gs.)*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 5–14.

Brunstermann, F., 1902. *Die Geschichte der Kleinen oder St. Johannis Gilde in Wort und Bild (zum Jubiläumsjahr 1901)*. Rīga: Lithographie und Buchdruckerei Alexander Stahl, Wallstr. Nr. 29.

Dunsdorfs, E., Spekke, A., 1964. *Latvijas vēsture 1500–1600*. Stokholma: Daugava, 444–566.

Fišere, J., 2020. Rīgas Mazās ģildes cunftu tradīciju dinamika, 14. gadsimta otrā puse līdz 16. gadsimta beigās. Maģistra darbs. LU VFF Vēstures un arheoloģijas nodaļa.

Heusinger, S., 2009. *Die Zunft im Mittelalter. Zur Verflechtung von Politik, Wirtschaft und Gesellschaft in Straßburg*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Heusinger, S., 2010. Von “Antwerk” bis “Zunft” Methodische Überlegungen zu den Zünften im Mittelalter. *Zeitschrift Für Historische Forschung*.

Isenmann, E., 2014. *Die Deutsche Stadt im Mittelalter, 1150–1550 Stadtgestalt, Recht, Verfassung, Stadtreger, Kirche, Gesellschaft, Wirtschaft*. Wien; Köln; Weimar: Böhlau Verlag GmbH & Cie.

Ojala, M., 2012. Widows' opportunities to Continue Craft Trade in Northern Baltic Cities During the 15th and 16th Centuries. Andersen (ed.). *Widows' Opportunity Law and Marriage in Medieval and Early Modern Times*. Copenhagen: DJØF Publishing, 199–220.

Ojala, M., 2013. Religious Participation in the Craft Ordinances in the Baltic Sea Region. Sari Katajala-Peltomaa, Ville Vuolanto (eds.). *Religious Participation in Ancient and Medieval Societies Rituals, Interaction and Identity*. Roma, 79–90.

Taube, M., 1960. Greznības noliegums Rīgā XVI un XVII gadsimtā. Fundamentālās bibliotēkas raksti, 1. sēj. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 287–308.

Taube, M., 1980. *Rīgas latviešu tirdzniecības palīgamati 17.–18. gs.* Rīga: Zinātne.

Zeida, Ā., 1967. Algotais darbaspēks Rīgas cunftu amatniecībā feodālisma laikā (14. gs. otrā puse – 19. gs. vidus). Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja arhīvs. ZA, 1333. un 1370. lieta.

Zeids, T. (red.), 1978. *Feodālā Rīga*. Rīga: Zinātne, 12–220.

Zemzaris, J., 1981. *Mērs un svars Latvijā 13.–19. gs.* Rīga: Zinātne.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

¹ 1 lispunts = 8,376 kg. Zemzaris, J., 1981. Mērs un svars Latvijā 13.–19. gs. Rīga: Zinātne, 52.

² Mucas tilpums – 118,6–121,5 l. Zemzaris, J., 1981. Mērs un svars Latvijā 13.–19. gs. Rīga: Zinātne, 122.

³ 1 markas mārčiņa – 415,68 g. Zemzaris, J., 1981. Mērs un svars Latvijā 13.–19. gs. Rīga: Zinātne, 160.

ANTHROPOLOGY OF MISCONDUCT AND PUNISHMENT OF RIGA ARTISANS OF THE SMALL GUILD, SECOND HALF OF 14TH CENTURY – BEGINNING OF 17TH CENTURY: EXAMPLE OF STATUTES OF ARTISANS

JUSTĪNE FIŠERE

Mg. hist.

E-mail: fiserejustine@gmail.com

ABSTRACT

The activities of the Riga Artisans (*Zunft*) of the Small Guild were regulated by the Statutes (*Schragen*) of Artisan Guild. Artisan guilds (*Zunft*) were organizations whose main purpose was to define the professional activities of craftsman, they also partly regulated social and religious issues. The Statutes of Artisan Guilds (*Schragen*) included the interests and objectives of the community, and each committed misconduct or breach of the law was a threat to them. Breaches of the Statutes were punishable, depending on the gravity of the infringement. As political, economic, social and religious factors of the City of Riga changed in the wake of new circumstances, laws and sanctions adopted by the Artisan Guilds also changed. The aim of the study is to provide an insight into the problems pertaining to the anthropology of misconduct and punishment of the Small Guild of Riga by analysing the Statutes of Artisan Guild approved by the city court.

Keywords: Small Guild of Riga, artisans, Statutes, Statutes of Office, Riga city, medieval city craft trade.

SUMMARY

When craftsmen arrived to live in Riga at the beginning of the 13th century, they were already familiar with the forms of craft organizations in German lands. Forming an artisan guild (*Zunft*) in Riga, craftsmen took over the Statutes (*Schragen*) from other German cities, which were formed according to the socio-economic conditions of those cities. Over time, the Statutes (*Schragen*) were redesigned in accordance with the political, economic, social and cultural factors of the city of Riga.

The Small Guild of Riga Artisans (*Zunft*) was strictly regulated, subject to all the laws of the city, as well as the statutes of craftsmen organizations. The Statutes (*Schragen*) determined the professional, social and other issues relevant to the artisans. Membership of the Artisan Guild established a status in society, consequently, an artisan had to be professionally worthy of this membership, both in the performance of his work according to the established performance standards and in compliance with the social standards set by Artisan Guild. The requirements and stipulations included the entire family of the craftsman, as well as the apprentices and fellows. In addition to the limits and laws imposed by the office, there were different professional and social guarantees for Artisan Guild members.

Artisan guilds as professional organizations mainly created their laws for regulating professional activity. In addition to the law stipulating the professional activities, laws on religious and social matters pertaining to the craftsmen were included in the Statutes (*Schragen*) of artisan guilds. The Statutes (*Schragen*) were designed to protect the goals and interests of the community, and each misconduct was a threat to them.

In the event of breach of the law, the punishments were imposed according to the offence in line with the Statutes (*Schragen*). Before the Reformation, the misconduct directed against the office due to breach of professional or moral standards of the Artisan Guild was subjected to a form of punishment in consumer products, either in wax or beer. The wax was mainly intended for altar candles at Artisan Guild, which reflected the medieval Christian vision of the world, while the beer was intended for the communal Artisan Guild drinking – *drunke*. After the Reformation, the main form of payment of the penalty became money, which was due to increased goods-cash relationships in the city. In the case of the goldsmiths of the Artisan Guild, as a consequence of their craft, the payment of the fine in money or the weight equivalent in silver had always been in order. For the Riga City Council, the fine was always paid with money. The most serious punishment for the misconduct was revoking the membership of the Guild, and thereby the craftsman lost the professional and social guarantees provided by the organization.

As the political and socio-economic conditions in the city changed, the Statutes of Artisan Guild became outdated and needed adjustments or even remaking. Several of the Statutes (*Schragen*) of the Artisans of the Small Guild of Riga in later times have been improved with comments. Those show how *de iure* worked *de facto* in the changing socio-economic conditions of the city.